

ТЕОРІЯ НАВЧАННЯ

Романюк А.А.

аспірант,

Рівненський державний гуманітарний університет

ЗАСОБИ НАОЧНОСТІ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Розвиток мислення є одним з ключових завдань в процесі навчання. Принцип наочності – один з небагатьох принципів, сформульований на основі закономірностей розвитку і формування мислення учнів.

Серед компонентів розумової діяльності виділяють елементи чуттєвого і раціонального пізнання. Чуттєве пізнання представлено у вигляді наочних образів сприйняття і уявлень. Раціональне мислення оперує поняттями, судженнями, думками, знаками і символами. Оптимальне співвідношення цих компонентів, особливо в процесі навчання, не втратила своєї актуальності і в наш час.

Оскільки компонентами розумової діяльності є як вербально-раціональні, так і наочні образи різного ступеня узагальнення і схематичності, людина для здійснення продуктивного мислення повинна мати не тільки багатий лексикон, але і не менш багатий арсенал різних образів: серед них – образи реального світу, образи уяви, образи-моделі, образи-символи та ін.

Образ, як зазначає І.С. Якиманська [1, с. 39], не є продуктом пасивного відображення, споглядання об'єктів. Він вибірково фіксує своїм змістом ті сторони, властивості, ознаки об'єктів, які необхідні для діяльності суб'єкта, є для нього важливими. Тому образ завжди наповнений особистісним змістом, він тісніше, порівняно з поняттям, пов'язаний з чуттєвим відношенням людини до навколишнього світу, його співпереживанням.

Наочні образи створюються на основі використання різних предметних, умовно-графічних, знаково-символьних зображень (площинних та об'ємних). Оперування такими образами передбачає «рух» ніби в двох різних площинах – у площині однотипних (наприклад, предметних) і різноманітних зображень (при переході від предметних до умовно-графічних) і навпаки. Наочні образи виконують важливу роль у процесі мислення. Мислительні зорові образи, або «візуальне» мислення, добре розвинене у більшості людей, оскільки джерела зорової інформації в сукупності є найпотужнішим фактором в інтелектуальному розвитку сучасної людини.

Створення цих образів, оперування ними, підкреслює І.С. Якиманська, відбувається в складних, суперечливих умовах, коли використовується наочний матеріал, який є різним за змістом і формою (предметний, ілюстративно-графічний, умовно-схематичний, знаково-символічний). Крім того, щоб створити образ, учень повинен не просто споглядати предмети, а активно діяти: порівнювати, осмислювати, розуміти.

Природньо, що не кожний об'єкт, який показують, буде супроводжуватися утворенням відповідного образу, на що звертали свою увагу Й.Г. Песталоцці та К.Д. Ушинський. Л.М. Фрідман зауважує, що у

випадку, коли сприйняття певного об'єкта, який ми спостерігаємо (бачимо, чуємо) і не розуміємо, або коли цей предмет представляється лише у вигляді нагромадження деталей невідомого призначення, то цей образ, що створюється в нашій уяві, звичайно, буде ненаочним. Якщо ж, спостерігаючи, сприймаючи об'єкт, явище, ми їх розуміємо, то даний образ сприйняття є наочним [3, с. 16]. Крім того, багато об'єктів, які ми безпосередньо сприйняти не можемо, стають наочними в результаті виявлення суттєвих закономірностей, які їх стосуються, і побудови на цій основі їх моделей. Наочність не є якоюсь властивістю або якістю реальних об'єктів, предметів чи явищ. І коли говорять про наочність тих чи інших об'єктів, то насправді мають на увазі наочність образів цих предметів [3, с. 21].

Наочний образ створюється в результаті розумової діяльності. Дитина в ранньому віці мислить переважно наочними образами. Надалі наочні образи як відображення реального світу узагальнюються, ускладнюються і стають основою для формування понять.

Недостатність «запасів» образів і сформованості вміння оперувати ними стримує процес розвитку будь-якої розумової діяльності. А. Н. Леонтьєв підкреслював важливість і необхідність використання засобів наочності в навчанні, оскільки, створені образи і операції з ними дозволяють дітям отримувати «досвід чуттєвого пізнання» [2, с. 356].

Отже, процес навчання повинен будуватися так, щоб для дітей, особливо в ранньому віці, планувалося і реалізовувалося накопичення не тільки і не стільки словникового запасу, а в першу чергу арсеналу наочних образів різного ступеня схематизації. При цьому не менш важливо вести роботу з розвитку вміння оперування образами – узагальнювати, порівнювати, перетворювати, трансформувати. Засоби наочності в навчальному процесі повинні використовуватися як засіб для формування компонентів розумової діяльності в формі образів, розвивати вміння оперувати ними і включати їх в більш складні структури мислення.

Список використаних джерел:

1. Возрастные и индивидуальные особенности образного мышления учащихся / [под ред. И. С. Якиманской]. – М.: Педагогика, 1989. – 223 с.
2. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения: в 2 т / А. Н. Леонтьев. – М.: Педагогика, 1983. – Т. 1. – 392 с.
3. Фридман Л. М. Наглядность и моделирование в обучении / Л. М. Фридман. – М.: Знание, 1984. – 80 с.